

11. Козак Д. Готи на Волині. *Волинь. Всеукраїнський суспільно-політичний літературно-мистецький часопис*. Число четверте. Луцьк, 2002. С. 15.
12. Козак Д. Етюди давньої історії України. К., 2010. 181 с.
13. Козак Д. Культурно-історична інтерпретація скарбі на Волині рубежу 4–5 століть. *Археологія*, № 4, 1995. С. 62.
14. Нариси культури давньої Волині / [упоряд.: Г. Охріменко, С. Локайчук]. Луцьк: Видавництво обласної друкарні, 2006. 596 с.
16. Пивоваров С. Фібули в старожитностях райковецької культури на території межиріччя Верхнього Пруту та Середнього Дністра. *Науковий вісник Волинського національного університету імені Лесі Українки*. №22 за 2009 рік. Луцьк, 2009. С. 47.
17. Рибаків Б. Язычество древней Руси. Москва, София-Гелиос, 2001. С. 144.

УДК 271.2-722.5

Гулько Геннадій (м. Луцьк)

ЄПИСКОП УГРОВСЬКИЙ ІОАСАФ: МАЛОВІДОМІ СТОРІНКИ ІСТОРІЇ

Давнє минуле волинського краю залишає для дослідників історії православної церкви та української держави багато «білих плям», пов'язаних з діяльністю ряду досить непересічних церковних ієрархів та державних діячів, які їм сприяли. У бурхливій круговерті політичних та релігійних перипетій минулих століть їх діяльність не завжди знаходила належне розуміння та підтримку серед сучасників. Не одержувала вона й широкого висвітлення як в часи середньовіччя так і пізніших працях світських та церковних істориків. Саме до таких історичних осіб слід віднести єпископа Угровського, а пізніше Володимирського Іоасафа, який жив та діяв на Волині у першій половині XIII століття. Як церковний діяч та приближена особа до великого князя Волинсько-Галицької держави Данила Романовича він був учасником подій в один з найбільш непростих періодів історії української державності доби Київської Русі. Особлива роль єпископа Іоасафа тут стосовна щодо заснування літописного міста Угровська, утворення місцевої православної єпископії та спроби таємничого «скочення» на загальноруський митрополичий престол. Серед дослідників цієї складної теми вже у новітні часи, як вбачається з електронних джерел, найбільш помітними є відомі українські науковці киянин А. Толочко та львів'янин В. Александрович [1, 9]. Разом з тим до однозначних висновків тут ще досить далеко, дискусія серед істориків та краєзнавців триває. І саме тому окремі маловідомі події тих буремних десятиліть, як уроки минулого, все ще зберігають актуальність для сучасних дослідників історії нашого краю.

Як повідомляє літописець за 1223 рік, розповідаючи про перших Володимир-Волинських єпископів, «...за Божею волею єпископом князь Данило вибрав і поставив Іоанна, з кліру великої церкви святої Богородиці володимирської. Бо перед тим був єпископ Іоасаф у [городі] Угровську, – який скочив на митрополичий престол і за те звергнутий був зі стола свого, – і переведена була єпископія у Холм» [8, 379]. Враховуючи, що відомі нині давньоруські літописи лише один раз згадують про цей досить малозрозумілий епізод з життя Православної церкви, то це лише підтверджує вищезазначене – сучасники засудили цю подію, а історія і взагалі майже не залишила більш повних матеріалів про саму подію та цього церковного ієрарха. Разом з тим, якщо проаналізувати всі складові цієї літописної загадки, то за оцим «скоченням», тобто, невдалою спробою очолити Київську митрополію вимальовується досить цілісна картина реального історичного факту. Його все ж варто ще раз інтерпретувати з посилкою на вже відомі дослідження минулих і сучасних істориків.

Для цього перш за все слід з'ясувати історичний проміжок та причини що могли викликати оте «скочення», тобто незаконне зайняття єдиного тоді на Русі митрополичого престолу. Незрозумілою остаточно є і літописна згадка про те, коли ж ця подія дійсно могла мати місце.

З цього приводу є загальновідомим, що історичний розвиток Київської Русі у 1130–1190 роках був характерний політичною та територіальною дезінтеграцією, і як наслідок, між князівськими усобицями. Ці процеси призвели до поступового оформлення двох значних центрів князівської влади на теренах давньоруської держави [7, 70]. Підвищення великим

князем Андрієм Боголюбським авторитету своєї столиці у Володимирі на Клязьмі на противагу «матері міст руських» – Києву, який ще й піддався погромам, логічно призвело і до спроби утворення у новій «північній» столиці другого митрополичого престолу в Київській Русі. Як відомо, ще в 1162 році він вже звертався з цим до Константинопольського Патріарха Луки ХризOVERха, пропонуючи в митрополити свого духівника Феодора. Проте на тому етапі розвитку Церкви Патріарх відмовив князю Андрію Боголюбському в цьому проханні, не бажаючи мати на Русі ще одну митрополію, крім Київської [10, 295].

Але на 1223 рік, про який ведеться мова у літописній згадці, ситуація у державі та Церкві була зовсім іншою. Вже четверть століття в статусі фактичної ранньофеодальної монархії існувало Волинсько-Галицьке князівство, утворене в 1199 році волинським князем Романом Мстиславовичем з центром у Володимирі на річці Луга [5, 112]. На противагу в Північно-Східній Русі на базисі Володимиро-Суздальського князівства з центром у Володимирі над Клязьмою теж склалася політична організація, як прототип деспотичної монархії [7, 77].

Закономірно, що ці обидва державні утворення на територіях роз'єднаної Київської Русі, потребували і окремих православних центрів, повністю залежних від свого володаря. Теоретично така спроба могла мати місце, як це зазначив літописець, і в 20-х роках XIII століття. Відомо, що в 1220 році помер митрополит Київський грек Матфей. З ряду причин наступний митрополит, також грек Кирил прибув на Русь лише в 1224 році [10, 663]. Тому цілком можливо, що згадуване «скочення» єпископа Іоасафа на вакантний митрополичий стіл могло статися саме на протязі цих чотирьох років. Як відомо, будучи на той час митрополією Константинопольської Патріархії, Київська Русь в домонгольський період одержувала від Патріарха для духовного керівництва переважно митрополитів – греків. Лише двоє з них були природними русичами, вибраними і поставленими згідно волі великих князів ще єдиної могутньої середньовічної держави – Київської Русі. Звичайно, що такий стан справ викликав суттєві протиріччя, адже інтереси великокнязівської влади часто не співпадали з політичними задумами візантійських імператорів, і які прагнули репрезентувати на київському православному столі греки – митрополити. Київські митрополити традиційно мали вагомий авторитет серед давньоруського духовенства та світської влади і тому статус митрополії, кончина та призначення її керівника закономірно призводили до виникнення як між князівських, так й між церковних суперечностей [10, 32]. Це явище, як відомо, є неперехідним для Держави і Церкви у всі часи, знаним воно є і в нашому сьогоденні. Можливо, що саме про одну з таких історичних ситуацій коротко повідомив у 1223 році літописець. Проте це був час, коли ще молодий князь Данило Романович, (чий ставлеником згідно тексту літопису міг бути єпископ Іоасаф), продовжував запеклу боротьбу за «Галицький стіл». Та ще й саме цей рік відомий поразкою русичів від монголів в битві на р. Калка, де князь ще й був поранений і ледве врятувався [18, 381]. У цій ситуації князю Данилу було б надто ризиковано втручатися у перебіг суперництва за митрополичий стіл в Києві. Небезпечно йому було також самовільно утворювати у відновлюваному ним князівстві нову митрополію та призначати на неї «свого» церковного ієрарха [20, 74]. Адже тоді, за умов активного протистояння з місцевим боярством, військової боротьби з войовничими сусідами, він вступав би у гострий конфлікт ще й з єпископатом православної церкви на Русі та Патріархом у Константинополі. Отже цей історичний період, як перший варіант, був зовсім несприятливим для здійснення значних реформ князівської влади у релігійній сфері Київської Русі. Проте політична ситуація тут кардинально змінилася наприкінці 30-х – початку 40-х років XIII століття у зв'язку з монголо-татарською навалою. З історичних джерел відомо, що під час взяття у грудні 1240 року Києва монголами, прибулий за три роки перед цим з Візантії митрополит Іосиф, за одними відомостями загинув, а за іншими - повернувся в Грецію. Це все засвідчувало, що Православна церква на величезних просторах роз'єднаної та розореної Київської Русі залишилась без єдиного керівництва. У цей трагічний час ініціативу в призначенні нового митрополита Київського та всієї Русі, взяв на себе великий князь Данило Романович [19, 115]. Адже на той час саме князь Данило був найбільш авторитетним серед тодішніх руських князів, формально володарем величезної (від Києва до Холма) Волинсько-Галицької держави, що мала суттєві ознаки суверенітету навіть від хана Золотої Орди Батия [7,96]. За умов триваючої кризи Візантійської імперії, князь Данило Романович вирішив вже не запрошувати на Русь

чергового приїжджого «лукавого» грека – митрополита [6, 156]. Не виключено, що це було здійснено на противагу аналогічним прагненням великих князів з Північно-Східної Русі. Вибір князя припав на ігумена Кирила (Курила), який за різними даними був особистим «печатником», тобто секретарем самого князя [2, 48]. В іншому джерелі він засвідчений як намісник одного з монастирів у Володимирі над Лугою [17, 42]. На той час, як відомо, за умови захоплення у 1204 році столиці хрестоносцями, візантійський імператор та Константинопольський Патріарх перебували у грецькій Нікеї. Тому ігумен Кирило вирушивши в дорогу з посольством та дарунками у 1243 році, зміг потрапити Патріарха тільки здійснивши досить довгий та небезпечний шлях. У результаті, будучи висвяченим в загальноруського митрополита Патріархом Мануїлом, Кирило повернувся на Русь нібито через чотири, а за іншими даними через сім (!) років. Церковні історики називають причинами такої тривалої його відсутності не лише військові дії в тогочасній південній та центральній Європі, але й інсинуаціями папського престолу та володимиро-суздальських князів [19, 115].

Отже, 1243–1249 роки могли бути другим історичним періодом, коли для князя Данила вкрай була потреба поставити на фактично вільний митрополичий престол іншого «свого» кандидата, замість довго відсутнього з невідомих причин Кирила [2, 14]. Адже саме в ці важкі роки розпочався його суперечливий діалог з папою Інокентієм IV, викликаного необхідністю створення загальноєвропейського анти монгольського альянсу [1, 137]. А для цього князю Данилу слід було мати при собі авторитетного і водночас слухняного ієрарха православної Церкви.

Проте після повернення на Русь наприкінці 1240-х років новопризначений митрополит Київський Кирило II не забажав довго затримуватися у Володимирі, Холмі та розореному Києві. Адже ці міста постійно перебували під загрозою військових нападів войовничих сусідніх держав. За іншими відомостями, він просто не забажав брати участь у згадуваних вище переговорах з папськими посланцями. Відомо, що більшість давньоруських православних ієрархів суперечливо сприймали будь-які контакти великого князя Данила Романовича з Папою Інокентієм і особливо негативно – його коронацію та перемовини про можливу унію [19, 106]. Врешті-решт, хоч і мав митрополит Кирило, як пише церковний історик, «южно-руское происхождение», він все більше став перебувати на півночі, у відносно спокійніших Суздалі та Володимирі на Клязьмі [2, 48]. Він, як повідомляють церковні історики, у цей бурхливий час лише зрідка відвідував свої єпархії на Волині та Галичині, залишивши свого колишнього сюзерена наодинці з насущними державними та й церковними проблемами. Вірогідно, що саме перша половина 1250-х років могла бути і третім історичним моментом, коли могло відбутися літописне «скочення» на митрополичий престол. У будь-якому випадку цього разу така гіпотетична спроба могла бути спрямована вже на утворення окремого митрополичого центру суто для зміцненої величезної Волинсько-Галицької держави.

Отже, можна зробити висновок, що події згаданого вище літописного факту «скочення» теоретично могли мати місце не лише в 20-х роках XIII століття, а й дещо пізніше, між 1243 та 1253 роками, тобто від часу відрядження ігумена Кирила в Нікею – до коронації великого князя Данила в Дорогичині [1, 141]. Можливо, саме в цей історичний відрізок і відбулась якась невідома церковна подія, що в пізніших літописних редакціях була приписана до нічим не значимого, крім поразки на р. Калка, 1223 року. Водночас залишається проблематичною участь у можливих таких подіях наприкінці 1240-х – початку 1250-х років і самого єпископа Іоасафа, так як на цей час, зважаючи на можливий єпископський сан з 1205 року, він мав би надто поважний, як на ті часи, вік. Такі логічні невідповідності все ж можливо пояснити тим, що у хронологічному контексті в давньоруських літописах при описанні подій конкретного року часто зустрічаються помітні редакції текстів, які фахівці приписують авторам дещо пізніших часів. Такі дописи, як правило, стосувалися окремих суперечливих фактів, які не вписувалися в тогочасну ідеологію Церкви або ж в політичні амбіції місцевого світського сюзерена – князя. Штучність вставки про «скочення» єпископа Іоасафа, що явно не вписується в контекст, простежується і в згаданому вище витягу з літопису [8, 379]. Так що історія, вірогідно, неодноразово переписувалася й до нас.

Варто також коротко з'ясувати ще питання щодо самої особистості згаданого єпископа Іоасафа. Адже, як свідчить наведений вище літопис та досить суперечливі згадки пізніших церковних істориків, він з активного соратника князя Данила в очах сучасників став злісним порушником встановлених церковних правил та навіть був позбавлений єпархії. Дійсно, відомостей про нього давньоруські літописи залишили зовсім небагато, зокрема, зазначивши під 1223 рік, що він був єпископом в місті Угровську. Зараз територія цього міста ідентифікована науковцями на підставі виявлених у 1990-х роках залишків давньоруського городища біля с. Новоугрузьке нині Ковельського району на Волині [13, 175].

Разом з тим, церковний історик кінця XIX століття Микола Теодорович, користуючись невідомими сьогодні джерелами, повідомляє, що Іоасаф (Асаф, Осаф)» був єпископом Угровським з 1205 по 1223 рік [17, 31]. Між 1223–1229 роками цей же історик згадує Іоасафа вже як єпископа Володимирського [17, 42]. З цього ж повідомлення можна зробити висновок, що єпископ Іоасаф, маючи згідно церковних правил про архієрейську хіротонію не менше 33 років, міг очолити Угровську єпархію ще в 1205 році. Це призначення могло відбутися лише незадовго до трагічної загибелі князя Романа Мстиславовича, коли князь Данило був ще зовсім малим хлопчиком [3, 43]. Це може вказувати на його тісний зв'язок з князівською родиною Романовичів. Місто Угровськ, як центр новоутвореної єпархії, вірогідно, на той час вже мало бути столицею однойменного удільного князівства. Вважається, що це місто розташоване на стратегічно важливому напрямку між польською державою, ятвягами та литовцями, слугувало князівській родині Романовичів добре укріпленою фортецею на високому мисі Західного Бугу. Як свідчать сучасні археологічні розкопки, в першій половині XIII століття вона вже мала високий земляний вал з дерев'яним забором і чотирикутною мурованою оборонною баштою – донжоном волинського типу [9]. Вірогідно, це було надійне місце захисту в тодішньому постійному протистоянні князів Романа, а потім і його сина Данила із хитким галицьким боярством. Звичайно, що за цих обставин на місцевого єпископа князь Роман міг поставити виключно свою близьку людину, у якій був би твердо впевнений, що вона не зрадить його та сім'ю у важку хвилину.

Невідомо, коли ж зблизилися майбутній великий князь Данило та єпископ Іоасаф. Але є короткий опис життя цього єпископа, складений М. І. Теодоровичем, де він повідомляє, що Іоасаф був намісником (святителем) Святогорського монастиря, вірогідно того, що зараз в с. Зимне неподалік від нинішнього м. Володимира на Волині [17, 42]. Можливо, що він і походив з чернецтва цієї обителі, а в пізніші бурхливі для молодого князя Данила часи єпископ Іоасаф активно підтримував його прагнення повернути всі колишні володіння свого батька Романа, зокрема, й Галич. Незважаючи на дискусійність цього питання, вірогідно, що саме в роки перебування в м. Угровську Іоасафа, ще князь Роман на його прохання заснував у місті монастир в честь Св. Даниїла Стовпника, тобто можливого духовного покровителя свого родового імені [1, 88]. В той же час хрестильне ім'я князя, як відомо, було Іоан, так що в місті міг бути храм і на честь цього святого, як пізніше це відбулося в Холмі [12, 171]. Про діяльність в Угровську православних храмів засвідчують й археологічні знахідки на території колишнього міста, зокрема, енколіони, фрагменти керамічної сакральної атрибутики тощо. Про періодичні перебування князя Данила, в цьому місті згадують літописи і в пізніші часи. Як вірогідний тодішній духівник князя, єпископ Іоасаф міг супроводжувати його у військових походах та паломництвах [8, 383].

Все ж гіпотетично можна вважати, що після невдалої спроби єпископа Іоасафа зайняти Київський митрополичий стіл, князь Данило, користуючись правом сюзерена, перевів його у 1223 році з Угровська на Володимирську кафедру. У будь-якому випадку, в згаданому Іпатіївському літописі під 1223 рік серед інших володимирських православних єпископів його ще називають «...Асафъ блаженный и преподобный святитель Святое Горы...» [8, 379]. Вже в Новгородському літописі за 1229 рік також зазначено, що «...Осафъ єпископъ Володимирський Вельнський...» був серед трьох претендентів на Новгородську архієпископію для заміщення вакансії замість хворого місцевого архієпископа Антонія [17, 42]. Зрозуміло, що тут мова ведеться про одну й ту ж історичну особу і досить логічним тут є намір князя Данила поставити на цю величезну північно-західну єпископію свого ставленика. Але, як описує літописець, єпископу Іоасафу знову не пощастило – здійснений «старцями –

монахами» жереб припав на іншого, ставленика місцевих бояр, та всього лише диякона Георгіївського монастиря Спиридона [10, 399]. Цілком можливо, що цьому ж посприяли й князі ще майбутньої московської Русі, які вже тоді мали свої плани на багатий торговий, але відомий своїми вічовими традиціями Новгород.

Проте, як свідчить історія, наміри князя Данила Романовича знову об'єднати в єдину державу вже колишню Київську Русь не були підтримані як галицькими боярами та місцевим волинським духовенством, так і князями та церковними ієрархами Північно-Східної Русі. Вони усвідомлювали, що, одержавши митрополитом Київським та всієї Русі вірного ставленика князя Данила, їм слід буде чекати подальшого посилення князівської влади та його впливу на Церкву. З цих причин, як зазначалося вище, на порядку денному вже стояла закономірна ідея утворення другої церковної митрополії вже суто для Південно-Західної Русі. Але ці можливі наміри князя так і не допоміг здійснити єпископ Іоасаф, не підтримав його і колишній «печатник», одержавши, як зазначалося з ініціативи князя Данила титул митрополита Київського і всієї Русі Кирила II. Наслідки цих подій, цілком можливо, проявляються і в сьогоденні.

Після наведеної вище цитати з Новгородського літопису за 1229 рік церковна історія та світські хроніки не залишили більше будь-яких споминів про досить амбіційного єпископа Іоасафа. Адже за кілька років він здійснив дві невдалі спроби зайняти найвпливовіші столи у давньоруській церковній ієрархії. Можливо, що саме ці невдачі й спричинили охолодження стосунків між Іоасафом та його світським покровителем князем Данилом. Як відомо, навіть дуже мудрі володарі політичних невдах біля себе не тримають, і єпископом в новій столиці Волинсько-Галицького князівства – Холмі з 1223 по 1242 роки вже згадується владика Іоан [1, 31]. Водночас, з 1229 по 1266 роки єпископом Володимир-Волинським в джерелах вже зазначений Василій [17, 43].

Де перебував останні роки свого життя, яку участь у церковному житті приймав та коли помер єпископ Іоасаф – достеменно невідомо. З цього питання можна висловити лише версії [14, 42]. Цілком можливо, що він доживав свій вік в одному з вже добре знайомих йому монастирів – у Зимному або й Угровську. За однією з вірогідних версій, після невдач із згадуваними опануваннями митрополичого столу в Києві та новгородської кафедри, престарілий єпископ Іоасаф остаточно відійшов від активного церковного та політичного життя. Частково це підтверджується тим фактом, що у липні 1247 року посольство князя Данила Романовича до римського папи Інокентія IV в Ліон очолювала вже інша приближена до князів Данила та Василька духовна особа – Григорій «ігумен гори святого Данила» [1, 89].

На завершення цього дослідження слід зазначити, що протягом багатомісячної історії українського православ'я неодноразово були випадки, коли політичні задуми світських володарів при вирішенні ними суто державних проблем спричиняли втягнення у такі справи і досить непересічних церковних діячів. Незважаючи на очевидну невідповідність окремих таких дій щодо встановленого церковного порядку, деякі амбіційні архієреї йшли на це в надії щодо одержання при підтримці світських покровителів більш вищої церковної влади, ще більшого поклоніння та багатства. Але, як часто бувало в історії, одні з них разом з володарем держави досягали величі та найвищих титулів. Інші ж, у випадку політичного краху свого світського патрона та особистих невдалих дій, йшли у небуття, будучи покарані як Церквою так і забуті історією за спричинення значних церковних та державних негараздів. Але, на жаль, від наслідків їх дій, як правило, страждали не лише вони самі, а перш за все безвинні рядове духовенство та їх паства.

Джерела та література:

1. Александрович В., Войтович Л. Король Данило Романович. Біла Церква, 2013. 234 с.
2. Батюшков П. Волынь. Исторические судьбы Юго-Западного края. СПб. 1888. 318 с.
3. Бантиш-Каменський Д. История Малой России. Київ, 1993. 603 с.
4. Влодек П. Закон Божий. Мукачево, 1994. 575 с.
5. Грушевський М. Ілюстрована історія України. Київ – Львів, 1913. 524 с.
6. Карамзін Н. История Государства Российского. Том 1. Москва, 1989. 637 с.
7. Литвин В. Історія України. Київ, 2008. 813 с.

8. Літопис Руський / За Іпатіївським списком переклав Л. Махновець. Київ, 1989. 590 с.
9. Мазурик Ю. Монастир Даниїла (Стовпника) в літописному Угровську (до питання історіографії та попередні дослідження). Могилянські читання 2005. Монастирські комплекси в контексті християнської культури. Збірник наукових праць. К. 2006. 329 с.
10. Митрополит Макарий. История Русской Церкви. Книга вторая. Москва, 1995. 702 с.
11. Никольский Н. История русской церкви. Москва, 1983. 445 с.
12. Протоієрей Серафим Слобідський. Закон Божий. Київ, 2003. 654 с.
13. Панишко С. До проблеми локалізації давньоруського Угровська. Київська старина, 1997, № 5. 168 с.
14. Рожко В. Нарис історії Української Православної Церкви на Волині. Луцьк, 2001. 670 с.
15. Санников С. Двадцять веков християнства. Одеса – Санкт-Петербург, 2001. 701 с.
16. Терський С. Історія Луцька. Том 1. Лучеськ 10–15 ст. Львів, 2007. 251 с.
17. Теодорович М. Город Владимирь Волынской Губернии въ связи съ историей Волынской ієрархии. Почаев, 1893. 246 с.
18. Тихомиров М. Древняя Русь. Москва, 1975. – 393 с.
19. Тальберг Н. История Русской Церкви. Москва, 1997. 924 с.
20. Цельняк І. Українські князі: Данило. Львів, 2006. 180 с.
21. Холмський єпархіальний осередок часів короля Данила Романовича: міф як міфотворчість URL: dspace.nbuv.gov.ua/bistrenm/handle/123456789/179030/07-Aleksandrovych.pdf?seguence

УДК 969.651

**Гулько Геннадій (м. Луцьк),
Охріменко Григорій (м. Луцьк),
Бабінчук Олександр (м. Луцьк)**

ВІРЧИ КНЯЖІ ЗНАКИ

Увагу краєзнавців привернули світлі металеві трапецієподібні вироби з зображенням тризуба з одного або двох боків. Вони виготовлялися зі срібла або сплаву нержавіючих металів. Розміри таких підвісок невеликі – приблизно 4x2,5 см. Ці рідкісні артефакти виявлено, зокрема в Любомльському районі (с. Піща) (рис. 2), в кількох пунктах Горохівського, Луцького та Рожищенського районів Волинської обл.

Один із таких предметів описали Г. Гулько та В. Свінцицький у статті «До проблеми ідентифікації символіки на середньовічних печатках та персях (з практики досліджень приватних збірок» [2, с. 23–28]. Подібні артефакти автори відносять «до класичної сфрагістики», де є зображення тризуба, подібного до малого герба сучасної України. Артефакт було знайдено 2016 року біля с. Іванівка колишнього Горохівського р-ну (нині Луцького р-ну) на березі р. Липи на високому пагорбі (рис. 1), де виявлено багато кераміки та перстень із князівським знаком. Це місце знаходиться неподалік від літописного м. Перемиль. Як пишуть автори, пластинка виготовлена з якісної бронзи способом лиття з подальшим гравіруванням. Розміри предмета 3,8x2,4 см, вага його 23 г. Вона трапецієподібної форми «з обопільним легко загостреним овальним закінченням. Вушко для шнурка або ланцюжка для носіння на шиї пошкоджене ще в давнину» [2, с. 39]. Відповідно до описів із сфрагістики, це, не виключено, «геральдична» підвіска – вірчий знак, який могли використовувати і як печатку. На думку фахівців, підвіска могла належати одному із синів великого князя київського Ярослава Святославовича (977–1054) [4, лист. 3]. У виконанні художника В. Мискевича ця підвіска подана з металевим ланцюжком [3, с. 27 рис. 4]. Вона датована XI ст.

Зазначимо, що, за інформацією місцевих краєзнавців, на Горохівщині останнім часом виявлено ще два подібні предмети. Проте ця незвичайна тема на сьогодні маловивчена. Подібних знахідок поки що небагато. Нам відомі такі знаки із згаданої Іванівки, Рачина (Дубенщина), Скірче (Горохівщина), Борохів (поблизу Луцька), неподалік с. Городок Луцького р-ну, з городища Любче Рожищенського р-ну (рис. 3).